

KANT'IN ETİK GÖRÜŞÜNDE 'DEĞERLİ EYLEM'İN OLANAĞI

Yavuz KILIÇ*

Özet

Kant, "ahlaklılığın en yüksek ilkesini" arayıp bulmayı ve saptamayı (2013:7), ahlak üzerine yazdığı eserin temel amacı olarak ortaya koymaktadır. Kant'ın bu amacı etikte eskiçağdan beri süregelen bir geleneğin devamı niteliğindeki gibi görülür. Çünkü eskiçağdan beri eylemlerimizin en son ereğinin ne olduğu tartışılırken, eylemlerimizi yöneten temel bir ilkenin olup olmadığı gösterilmeye, yani farklı ilkelerin, sonuçta tek bir ilkeye geri götürülüp götürülemeyeceği sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Oysa bu durum Kant etiğinin değerinin, değerli eylemin olanağının doğru anlaşılmasını engellemektedir. Çünkü Kant'ın "ahlaklılığın en yüksek ilkesi" eylemlerimizin değil, istemimizin ilkesidir. Ona göre "ahlaklılık, eylemlerin istemenin özerkliğiyle, yani maksimler aracılığıyla olanaklı bir genel yasamayla olan ilişkisidir" (2013:57). Kant için önemli görülen şey, ahlak yasasına göre istemektir. Bu yazıda, Kant'ın etiğinin normatif etik olarak görülemeyeceğini; bu düşünceye dayanarak "ahlak yasası"nın, "ahlaklılığın en yüksek ilkesi"nin değerli eylemin (etik eylemin) olanağı olduğunu göstermek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İyi, İsteme, Ahlak Yasası, Ödev, Saygı, Eylem, Değer, Değerli.

THE POSSIBILITY OF 'VALUABLE ACTION' IN KANT'S ETHICS

Abstract

Kant propounds to search and determine "the supreme principle of morality" as the primary aim of his work on morality. This aim seems like a continuance of an old tradition ongoing from ancient philosophy in ethics. For, while it is being discussed what the final end of an action is since antiquity, it is attempted to demonstrate that there is a basic principle that guides human actions; that is, it is attempted to answer the question whether or not different principles can be reduced to a single principle as a result. However, this opinion prevents the correct understanding of Kantian ethics and the possibility of valuable action in his ethics; because, for him, "the supreme principle of morality" is not a principle for our actions, but the principle of our wills. According to Kant, "morality is the relation of actions to the autonomy of the will, that is, to the possible universal legislation through its maxims." For Kant, it seems to be important to will in accordance with the moral law. This paper aims to show that Kantian ethics cannot be considered as a normative ethics; and based on this thought, it is intended to demonstrate that the moral law is the possibility of valuable action, namely, of the supreme principle of morality.

Key Words: Good, Will, Moral Law, Duty, Respect, Action, Value, Valuable.

---

* Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Bölümü, Aydın.
e-posta: ykilig@adu.edu.tr

1. GİRİŞ

Etik insan etkinlikleri alanı ise, bu etkinliklerin gerçekleştiricisi olan insanı göz ardı edemez. Bu yüzden etik üzerine yazılan her yazı, öncelikle insanın neliği ya da insanın doğası üzerine belirli bir görüşü, anlayışı kabul etmeyi gerektirir. İnsanın ne olduğu ise farklı biçimlerde ortaya konabilir ya da ele alınabilir. Kant, insanı, hem duyulur alanın hem de düşünülür alanın üyesi olarak görür ve insanı insan yapan düşünülür alana ait olmasıyla özgür bir varlık olmasıdır. Ama bir başka tarzda da, sözgelisi Heidegger'in ele aldığı tarzda da insan denen varolan ortaya konabilir. Heidegger'in insanı ele alış tarzı, "insanın durumu" hakkında söyledikleri bize etik alanın bir anlamda sınırlarını çizmesi bakımından da önemlidir. Heidegger'in düşüncesinde, insanın durumu şudur: insan başlangıç ile son arasında, yani doğum ile ölüm arasında yaşayan bir varlıktır. Arendt'in de başka bir biçimde (ama aynı anlamda) belirttiği gibi, insan geçmişle gelecek arasında yaşayan bir varlıktır. İnsanın durumu budur ve bu durumdan insanın *nasıl kurtulacağı* değil, bu durumda *nasıl yaşayacağı* soru konusudur. Nasıl yaşayacağımız elbette yaptıklarımızla, eylemlerimizle doğrudan bağlantılıdır. Ama bu *arada* yaptıklarımız, her eylemimiz de etiğin konusu değildir; bu yüzden değerlerle ya da erdemlerle ilgili olan eylemler etik alanına girer. Başka bir deyişle, etik (ya da felsefi etik), insan etkinlikleri alanıdır; insanca eylemler, insani niteliklere sahip eylemler hakkında *düşünülen* ya da *değerlendirmeler yapılan* bir alandır.

"Ne yapmak gerekir?", "Nasıl bir insan olmak gerekir?" ya da "Ne tür bir insan olmalıyız?" biçimindeki sorular etik alanda dile getirilen önemli sorulardan birkaçıdır. Erdem etikçileri diye adlandırılan etikçiler, genellikle "ne türden bir insan olmalıyım?" ile "ne yapmak gerekir?" sorularını birbirinden ayırırlar. Birinci soru "olma"ya ilişkin iken, ikinci soru "yapma"ya ilişkindir. İlk Aristoteles'in etiğinde soru konusu edilir ve "iyi yaşama nerededir ve nasıl elde edilir?" biçiminde de dile getirilebilir. "Ne yapmak gerekir?" (ya da "nasıl yaşamalıyız?") biçiminde dile getirilmiş olan ikinci soru ise, sadece insanın *nasıl eyleyeceği* ya da *neyi isteyeceği* değil, *ne tarzda isteyeceği* biçiminde anlaşılırsa, Kant etiğinin

sorusu olarak görülebilir. Kant etiğinde söz konusu olanın, insanın *ne tarzda isteyeceği* biçiminde anlaşılmadığında, etiği kolayca *normatif etik* olarak görülebilmektedir. Kant, etiğin farklı bir yönüne işaret eder; yani etik tarihinde çoğunlukla dikkate alınmayan yönü, etiğin bir yönü *eylemdir* öbür yönü ise eylemin arkasındaki *istemedir* ve Kant istemeye dikkati çekmektedir.

2. "İYİ", "ÖDEV" VE "SAYGI"

"İyi" ve "kötü" etik değerler olarak görüldüğünden, eskiçağdan beri neyin iyi neyin kötü olduğu etik (ya da "ahlak") alanında tartışılmıştır. Pozitif bir değer olarak görülen "iyi" kavramı, Kant'ın etiğinde de önemli bir yere sahiptir. İyi ve kötü kişinin eylemleriyle ilgisinde kullanılan ana kavramlardır. Kant'a göre "dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez" (Kant 2013:8). Kant'ta kayıtsız şartsız olan, daha sonra da vurgulanacağı gibi, ahlak yasasına uymaktır.

Etik tarihine baktığımızda, filozofların genellikle eyleme ağırlık verdiklerini görürüz. Kant ise eylemin arkasındaki ilkeye bakar. Ona göre yapıcı birbirinin aynısı olan iki eylem her zaman bulunabilir. Ama bu iki eylem dayandıkları ilke bakımından taban tabana zıt olabilir ve bu ilkelerin birbirine zıt olduğu dışarıdan bakınca fark edilemez. Dolayısıyla *eylemlerin değeri* söz konusu olduğunda, bir başka ögeye, Kant'ın deyişiyle, eylemin arkasında duran istemeye ağırlık vermek gerekir. Eylemin arkasında duran istemenin "iyi" olması için, bu istemenin "etkilerinden ve başardıklarından dolayı değil, konan herhangi bir amaca ulaşmaya uygunluğundan da değil, yalnızca isteme olarak, yani kendi başına iyi" olması gerekir (Kant 2013:9). İsteme, iyi isteme olmasını sağlayabilecek biricik ilke olan biçimsel "a priori ilkesi ile içerikli olan a posteriori güdüleri arasında, tam ortasında, sanki bir yol ağzında durur; ve orada bir şey tarafından belirlenmesi gerektiğinden, bir eylem ödevden dolayı yapılıyorsa, onda herhangi bir içerikli ilke bulunmadığından, genel olarak istemenin biçimsel ilkesi tarafından belirleniyor demektir" (Kant 2013:15). Dolayısıyla Kant'ta iyi, istemenin bir niteliğidir. "İyi", saf pratik aklın, kesin buyruğunun belirlediği istemedir. Kendisi için

"iyidir" denebilecek her şeyin -eylem, insan, amaç ve başka şeylerin- iyi olup olmadığına ancak buna göre ortaya çıkabilir" (Kuçuradi 1998:85). Başka bir deyişle, ödevden dolayı yapılan bir eylem, ahlâksal değerini onunla ulaşılabilecek amaçta bulmaz, onu yapmaya karar verdirten maksimde bulur. Bu değer, eylemin nesnesinin gerçekleşmesine değil, eylemi oluşturan istemenin ilkesine bağlıdır.

İyi kavramı pratik bir yasaya dayandırılmalıdır; dayandırılmazsa, bu, iyinin haz ölçüt alınarak belirlenmesi anlamına gelecektir. Bu ise iyi ve kötüyü ayırt etmenin dayanağının deney olduğunu söylemektir (Kant 1999:65). Buna dayanarak, iyiyi hoşlanma duygusuna, kötüyü ise acı uyandıranı bağlamak kolay olacaktır. Bu türden deneylerle haz ya da acı verici nesnelere hakkında yargıda bulunmak en başta bir "algı yargısı" vermektir. Algı yargıları ise öznel, kişilere bağlıdır. Kant'ın düşüncesinde, *kendi başına iyi olan bir isteme* önemli görülmektedir.

Kendi başına saygı görmeyi hak eden, kendi başına iyi olan bir isteme kavramını geliştirebilmek için, "iyi isteme kavramını içeren ödev kavramına bakmamız" gerekmektedir (Kant 2013:12).

Kant "ödev"i şöyle tanımlıyor: "Ödev, yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğudur" (Kant 2013:15). Ödevin buyurduğu birçok şey ödevde uygun olabilir, ama onun ahlâksal değer taşıyabilmesi için ödevden dolayı olması şarttır. Kant'a göre gereksinimlere, isteklere ya da eğilime dayalı eylemler ahlâki eylemlerin karşısında yer alır. Ahlâki eylemlere, saf pratik aklın yönettiği istemelerden gelen eylemlere "ödevde dayanan" eylemler denilmektedir (Heimsoeth 1986:129). Kant "ahlâklılığı ödev adı altında buyurma"nın çok akıllıca olduğunu düşünür; "çünkü ahlâklılığın buyurtusunu, eğilimlerle çatıştığında, herkes seve seve dinlemez" (Kant 1999:43). Ahlâksal eylemin biricik duygusal kaynağı ise, apriori bir duygu olan saygı duygusudur.

Kant'a göre, bir şeyi yapmakla yükümlü olduğumuzun, onun ödevimiz olduğunun göstergesi saygı duygusudur. Kişiden kişiye değişen öznel eğilimlere hizmet etmeyip aksine eğilimlerden vazgeçilebileceğini, en azından belirli bir eylemi seçmek zorunluluğu karşısında kalındığında eğilim duyulan nesnelere tamamen hesapların dışında

birakılabileceğini gösteren şey yasadır; ve yasa, "saygı konusu, dolayısıyla buyruk olabilir" (Kant 2013:16). Yasanın saygı konusu olabilmesi için değer yargılarından, öznel eğilimlerden bağımsız olması zorunludur.

Ahlâk yasasının kendini bir "buyruk" biçiminde ifade edilmesinin gerektiğini düşünen Kant'ta "buyruk", istemenin yasaya, kesin buyruğa uydurulması sürecinde karşımıza çıkan bir kavramdır. İsteme insanda olduğu gibi "kendi başına tamamen akla uygun olmayınca" istemenin nesnel yasalara uygun belirlenmesi bir zorlanma anlamına gelir. Kant'a göre "isteme için zorlayıcı olduğu ölçüde nesnel bir ilkenin tasarımına emir (akıl emiri), bu emrin formülüne de buyruk denir" (Kant 2013:29).

Buyruklar ya yalnızca etki ve bu etkiyi elde etme yolu bakımından etkileyen neden olarak akıl sahibi varlığın nedenselliğinin koşullarını belirlerler; ya da, etki için yeterli olsun ya da olmasın yalnızca istemeyi belirlerler. Kant bu ayrıma dayanarak iki buyruk türünü ortaya koyar: Birinci durumda buyruklar "koşullu buyruklar"dır, ikinci durumda ise "kesin buyruk" olurlar ve yalnızca "pratik yasalar" olurlar (Kant 2013:32-33). Bir buyruk ancak kesin olursa ve ödevle ilgisinde düşünülürse insanlara *yükümlülük* getirir.

Koşullu buyruklar, ulaşılmak istenen bir şeye araç olarak olanaklı bir eylemin zorunluluğunu gösterirler. Böylece koşullu buyruklar, kişinin kendisi aracılığıyla olanaklı hangi eylemin, kişinin beklentilerini (eğilimlerini) karşılamaya yönelik sonuçlar vereceğini söylerler. Çünkü koşullu buyrukların dayandığı ilke, "ben-sevgisi"dir. Kesin Buyruk ise, bir eylemi başka herhangi bir amaç için değil, yalnızca kendisi için, "nesnel zorunlu" olarak sunan buyruktur. Bu nedenle ahlâklılık buyrukları adını alırlar (Kant 2013:33). Eylem başka bir şey için -araç olarak iyi- olacaksa buyruk koşullu olur; kendi başına iyi, dolayısıyla kendiliğinden akla uygun bir istemenin ilkesi olarak zorunlu olduğu tasarımırsa, o zaman kesindir.

Böylece koşullu buyruk, eylemin hangi "olanaklı" ya da "gerçek" amaç için gerekli olduğunu söyleyen buyruktur. Farklı türleriyle koşullu buyruklarda amacın "akılsal ve iyi" olması söz konusu değildir. Söz konusu olan bu amaca ulaşmak için neyin yapılması gerektiğidir (Kant 2013:31).

Kendine değer verme, ancak ahlaklılık buyruğuyla, ahlâk yasasıyla başlayabilir. Yasa kendini beğenmişliği yok edebildiği için de saygı konusudur. Böylece yasaya saygı ahlâklılığın kendisi olur. Saygı her zaman kişilere yönelir, şeylere yönelmez. Şeyler bizde yalnızca eğilim uyandırabilir; ya da kimi şeyler sevgi kimileri de korku uyandırabilir, ama hiçbir zaman saygı uyandıramazlar. Kant'a göre "soylu olmayan, sıradan bir yurttaş olan bir adamda, kendimde bilincinde olmadığım derecede bir karakter dürüstlüğü olduğunu farkedersem, böyle bir adamın önünde, istesem de istemesem de, hatta üstünlüğümün gözden kaçmaması için başımı ne kadar dik tutsam da ruhum eğilir" (Kant 1999:85).

Özetlersek, saygı, istemenin yasa altında olduğu bilincidir. İstemenin bir yasaya tabi olması, insan türünün kendi koyduğu bir yasaya kendini tabi kılarak eğilimlerine karşı gelebileceğini gösterir. Ancak "yasa" da bir ilkedir, hem de taşıyıcısı ahlaksal özne olan bir ilkedir. Bir ilke akıl sahibi bütün varlıklar için geçerli olabilecek nitelikteyse, ahlak yasasıdır. Değilse, istemenin ancak öznel ilkesidir, yani *maksimdir*; pratik yasa ise nesnel ilkedir (Kant 2013:16 dipnot). Ona göre yasa, karşısında saygı duyulabilecek biricik şeydir.

3. AHLAK YASASI

Kant yasayı birkaç biçimde formüle eder. Yasanın ilk formülasyonu son derece yalındır: "Maksimimin aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğim şekilden başka türlü hiç davranmamalıyım" (Kant 2013:17). Burada kendimize soracağımız soru açıktır: maksimimin genel bir yasa olmasını isteyebilir miyim?

Pratik Aklın Eleştirisi'nde dile getirildiği biçimiyle söylersek, "öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin" (Kant 1999:35). Peki, istemenin ilkesi nasıl olsun? Dile getirildiği biçimiyle "yasa", eylemlerin amacı olan belirli bir nesneye ilişkin hiçbir şey içermediğinden, kişiye belirli bir durumda ne yapması gerektiğini söylemez. Ama belirli bir tek durumda ahlâksallık söz konusu olabilecekse *mutlaka belirli bir tarzda hareket etmek* gerektiğini söyler. "Bu yasanın nasıl yerine getirileceği konusundaki önlemlere gelince, bunlar burada öğretilmez;

çünkü bir insan bu bakımdan ne istiyorsa, onu yapabilir de" (Kant 1999:43). Dolayısıyla, Kant burada, nasıl eyleyeceğini sen belirleyeceksin demektir. Böylece istemenin deneysel içerikten bağımsız, bütün maksimlerin en üst koşulu olan ilke ile -"yasanın sırf biçimi tarafından"- belirlenmesi onun nesnel (akıl sahibi bütün varlıklar için geçerli olabilecek nitelikte) olarak belirlendiği anlamına gelir. Eylem ödevden dolayı yapılıyorsa, onda içerikli bir ilke bulunmaz, dolayısıyla istemenin biçimsel ilkesi tarafından belirleniyor demektir. Eylemin ödevden dolayı olabilmesi için kişinin vicdan sahibi olması değil, belli bir yapıda ya da karakterde olması beklenir.

Bir kişinin gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı vicdan azabı çekmesini beklemek için onun bu acıdan önce, karakteri bakımından iyi olmasını beklemek gerekir; kişinin bu türden bir acı duyabilmesi için "daha önce erdemli kişi" olması gerekir (Kant 1999:44). Böylece ahlaklılık ve ödev kavramının ahlak duygusundan önce gelmesi gerekir. Ödevin önemini, yani ahlak yasasının saygınlığını ve bu yasaya uymanın kişiye kazandırdığı değeri kişi duymazsa, yasaya uymamanın vereceği acıyı ve suçluluk duygusunu duyması da beklenemez. "Bu hoşnutsuzluk ya da ruh tedirginliği, yükümlülük bilgisinden önce duyulamaz ve bu yükümlülüğün temeline konamaz (Kant 1999:45). Kant'a göre, ahlak yasası olmadan ahlak duygusu ya da vicdan olanaksızdır. Kişi "yasaya aykırı bir davranışını" herhangi bir sebebe bağlayarak kendini suçsuz göstermeye ne kadar çalışırsa çalışsın "savunmasını yapan avukat içindeki davacıyı bir türlü susturamamaktadır". Böylece ahlak yasası ahlaksal denilebilecek duygunun (vicdanın) da kaynağıdır. Kaldı ki, "saygı" duygusu bütün ahlaksallık alanının taşıyıcısıdır (Kant 1999:107).

Ona göre, "saygı, bir duygu olsa bile, etkilenmekle duyulan bir duygu değil, aklın bir kavramı aracılığıyla kendi kendine yaşanan, bundan dolayı da eğilimin ya da korkunun yarattığı ilk türden bütün duygulardan türce ayrılan bir duygudur" (Kant 2013:16 dipnot). Böylece saygı, istemenin bir yasa altında bulunduğu bilinci olduğundan, kişilerin hep bir şeyin peşinden koşmasının dayandığı "ben-sevgisi"ni yıkar (Kant 1999:82). Bir kişi karşısında duyulan saygı da aslında, bu kişinin

"bize örneğini verdiği yasaya (dürüstlük yasasına v.b.) saygıdır" (Kant 2013:17 dipnot).

"Mutlu olmak, zorunlu olarak her akıl sahibi ancak sonlu varlığın arzusudur, dolayısıyla da bu varlığın arzulama yetisini kaçınılmazcasına belirleyen bir nedendir" (Kant 1999:28). Ancak Kant, mutluluk ilkesini ahlaklılık ilkesinden ayırdığında, bu iki ilkeyi karşı karşıya da koymaz. Çünkü saf pratik aklın istediği "kişinin mutluluk isteminden vazgeçmesi değil, yalnızca ödev söz konusu olduğu zaman, mutluluğu hiç hesaba katmamasıdır" (Kant 1999:102). Çünkü "mutluluk arzusu söz konusu olduğunda, önemli olan, yasaya uygunluğun biçimi değil, sırf içeriktir" (Kant 1999:29). Oysa saf istemeyi belirleyen ben-sevgisi, mutluluk değil, yalnızca yasa biçimidir. Kimi zaman kişinin mutlu olmasını sağlayan şeyler sözcüğü beceri, sağlık, zenginlik, kişinin ödevi yerine getirmesinde yardımcı bile olabilir. Ama mutluluğu geliştirmenin kendisi asla bir ödev olamaz. Kant'a göre insan yaşamının asıl ereği ahlaksallıktır. Ahlak "kendimizi nasıl mutlu kılacağımızın öğretisi değil, mutluluğa nasıl layık almamız gerektiğinin öğretisidir" (Kant 1999:141). Bu, insanın ayırıcı özelliği olarak aklın işlevinin de mutluluğu elde etmek değil, ahlaksallığı başarmak olduğu anlamına gelir. Saf pratik akılda istemeyi yöneten eğilimler, arzular değil, aklın kendisidir (Heimsoeth 1986:125).

Buraya dek söylenenlerden iyi/kötü kavramı ile ahlak yasası arasındaki bağ da görülmüş oluyor. "İyi ve kötü kavramı ahlak yasasının temeliyse de, ahlak yasasından önce değil, ahlak yasasından sonra ve onun aracılığıyla tanımlanmalıdır" (Kuçuradi 1998:85). Her ne kadar, iyi kavramının ahlak ilkesinden önce ortaya konmaması eleştirilse de (Kant 1999:9), ahlak yasasını bilmeden iyi ya da kötünün ne olduğunu bilmek olanaklı değildir. Çünkü "kendisini bize ilk gösteren doğrudan doğruya bilincine vardığımız *ahlak yasasıdır*" (Kant 1999:34). Dolayısıyla "iyi ve kötü kavramının, ahlak yasasından önce değil, ancak bu yasadaki sonra ve onun aracılığıyla tanımlanması gerekmektedir" (Kant 1999:70). Bu da önce ahlak yasası gelmelidir anlamına gelir. Ahlak yasası sadece iyi ve kötüyü değil, istemeyi de belirlediği oranda ahlaklılık için bir olanak olarak görülebilir.

Kant ahlaksal eylemin insan türü için bir zorunluluk değil, bir olanak olduğunu ısrarla vurgular. Dolayısıyla genelleştirilebilirlikten Kant'ın beklediği şey, kişilerin eylemlerini doğa nedenselliğinin zorunluluğu gibi bir nedensellik belirleyecek ilkelerin türetimi değil, eylem ilkelerinin değerlendirilmesinde bir ölçüt işlevi görmesidir. Bu ölçütün gerçeklikte kişileri zorunlulukla belirleyen bir ilke olamayacağı zaten Kant tarafından en baştan kabul edilir. Doğa nedenselliğinden bağımsız düşünebilme anlamındaki özgürlük "negatif özgürlük"tür. "Özgür bir isteme, yasanın içeriğinden bağımsız olmakla birlikte, yine de yasada bir belirleme nedeni bulmalıdır. Yasada ise içerikten başka, ancak yasa koyucu biçim vardır. Demek ki, yasa koyucu biçim, maksimde taşındığı kadarıyla, istemenin bir belirlenme nedenini oluşturabilecek tek şeydir" (Kant 1999:33). Yani bu biçim, *o nitelikte bir istemenin* belirlenme nedenini oluşturacak tek şeydir. Öyle görünüyor ki, ahlak yasası bizi doğrudan doğruya özgürlüğe götürüyor.

"Özgürlük ahlak yasasının ratio essendi'sidir (varlık nedenidir), ama ahlak yasası da özgürlüğün ratio cognoscendi'sidir (bilme/bilinme nedenidir). Ahlak yasası daha önce aklımızda açıklıkla düşünülmüş olmasıydı, özgürlük gibi bir şeyi (...) kabul etmekte hiçbir zaman kendimizi haklı göremezdik. Ama özgürlük de olmasaydı, içimizde ahlak yasasıyla hiç karşılaşmazdık" (Kant 1999:4 dipnot). Bu ifadede geçen özgürlük "negatif özgürlük"tür ve dikkat edilirse, Kant bilgiden varlığa gidiyor ve burada bir olanağa işaret ediyor. Bu olanağın bilgisi özgürlüktür; özgürlük olanağa ilişkin bir kavram olarak karşımıza çıkıyor.

Kendisi hiçbir koşulda araç olamayacak, yalnızca amaç olarak varolan temel, "insan ve genel olarak akıl sahibi varlık"tır. İnsan türünün üyeleri, gerek kendi kendilerine, gerekse de türün diğer üyelerine yönelik eylemlerinde insanı amaç olarak görmelidirler. İnsan bir araç olamaz, yalnızca bir amaç olabilir (Kant 2013:45). İnsan "kendi başına amaç" olduğu için, hiç kimse tarafından "Tanrı tarafından bile" sadece bir araç olarak kullanılamaz. Bu düşünceler bizi "insanın kutsallığı" anlayışına götürür.

4. İNSANIN DEĞERİ

Peki, insanın “kutsal”lığı nereden gelir? Varoluşları doğaya dayanan ve akıl sahibi olmayan varlıklar ancak “şey” olarak adlandırılabilirler; akıl sahibi varlıklar ise, sıradan bir doğa nesnesi gibi “şey” olarak adlandırılmazlar. Çünkü akıl sahibi varlıkların varoluşu yalnızca salt doğa yasalarının belirlenmemiştir. Bu belirlenmemişlik insanı tek özgür varlık kılmaktadır. Bu yüzden insan türünün tek tek üyelerine, sırf amaç olan varlıklar anlamında “kişiler” denir. En yüksek pratik ilkenin temeli olan akıl sahibi doğa, kendisi amaç olarak vardır. Bu temel olmasaydı, akıl için herhangi bir pratik yasa bulunamazdı (Kant 2013:46). İnsanın yalnızca “amaç” olarak görülmesi gereken bir varlık olması, insana yönelik eylemlerde onun kişi olarak görülmesini, tercihe ilişkin bir “sınırlama” getirilmesini gerektirmektedir. İstemenin yasa tarafından belirlenebileceğinin bilinci olan saygı, aslında bu yasanın biricik taşıyıcısı olan kişilere saygıdır. İşte, “insan ahlak yasasının öznesi, dolayısıyla kendi başına kutsal olanın öznesi” olduğu için insanlık “kutsal”dır (Kant 1999:143).

Kant burada daha önce sırf biçim olarak dile getirilen “en üstün norm” (Kant 2013:5) olarak ahlak yasasını bu söylenenler bağlamında bir kez daha oluşturur. “Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” (Kant 2013:46). “Akıl sahibi bir varlığın kendisinin amaç olabilmesini sağlayan tek koşul [ise] ahlaklılıktır; çünkü ancak onunla bu varlık amaçlar krallığında¹ yasa koyucu bir üye olabilir. Böylece ahlaklılık ve insanlık, aynı şeyi sağlayabildiklerine göre, değerli olan tek şeylerdir” (Kant 2013:52).

‘Kesin buyruğun dayanması gereken temel nedir?’ sorusunun da söylenenlerden yanıtı çıkarılabilir görünüyor. Kant’a göre bu temel insandır; kendinde değerli, bir son amaç olarak insan olmaksızın bu yasadın zaten söz edilemez. İşte insanı değerli kılan yanı da insanda bulunan bir yetidir. Bu yetinin adı Kant’ta “akıl”dır. Düşünülür alana ait olmasıyla insan hem kendini hem de diğer insanları

¹ Kant bu krallıktan “çeşitli akıl sahibi varlıkların, ortak yasalar aracılığıyla kurulan sistematik birliğini anlıyorum” demektedir (Kant 2013:51).

eylemlerinde bir amaç olarak görmelidir. Böyle bir yaklaşım tarzı ben-sevgisinin geride bırakılması anlamına gelir. Kant’a göre akıl doğa yasalarını kullanarak etkide bulunabilen, dolayısıyla bu yetiye sahip varlığı da böylece özgür bir varlık kılan bir yetidir.

Böyle bir varlık Kant’ın gözünde “onurlu” bir varlıktır. İnsana “değerliliğini”, “onurunu” veren, kendi istememizin yine kendi koyduğu yasaya uygun eylemde bulunabilmesidir. Kant’a göre, eylemde kişinin gerek kendini, gerekse de bir başkasını araç olarak görmesi, doğrudan insanın “onur”una karşı yapılmış bir harekettir ve kişinin ister kendi kişisinde olsun isterse başka akıl sahibi varlıkların kişisinde olsun “insanların hakkını” çiğnemiş olduğu anlamına gelir (Kant 2013:47). İnsanı bir amaç olarak görmenin, insan onurunu taşımanın bilgisi, “diğer insanlarla insan onurunu paylaştığımızın bilincine varmamız -...- ve başkalarını, çeşitli kimlikleri ne olursa olsun, her şeyden önce birer insan olarak görebilmemizin yolunu açıyor” (Kuçuradi 2006:6). Aslında Kant bize insan haklarının temelini de etik taleplere dayandığını söylemektedir.

“İstemenin özerkliği bütün ahlak yasalarının ve bu yasalara uygun ödevlerin tek ilkesidir. ... Ahlaklılığın tek ilkesi, yasanın her türlü içerikten (yani arzu edilen bir nesneden) bağımsız olmasından ve yine de kişisel tercihin sırf, bir maksimin alabileceği genel bir yasa koyucu biçim tarafından belirlenmesinden ibarettir” (Kant 1999:38). Dolayısıyla saf istemeyi belirleyen ben-sevgisi ya da mutluluk değil, yalnızca yasanın biçimidir. İnsan türünün üyeleri evrende özerk olabilen biricik akıl sahibi varlıklar olduklarından hiçbir zaman bir araç olarak görülmemeli, her zaman amaç olarak görülmelidir. İnsanın onuru burada yatar. İnsan özerkliği sayesinde öteki varlıklardan farklı bir yer elde eder. İnsanı diğer bütün varlıkların üzerine çıkartan akıl, ahlak yasasını ve pratik buyruğu ortaya koyma yetisi olduğu için farklı bir yetidir.

5.SONUÇ

Kant, insanın yapıp-etmelerinin belirleyicisinin ne olduğunu değil, istemenin ya da ne tarzda isteneceğinin önemini vurgulayarak, değerli olan eylem olanağının neden değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Kant, kendisine gelinceye değin yapılan

tartışmalardan ayrı bir tartışmayı da başlatmış olur.

“Bir yasa ahlak yasası olarak geçerli olacaksa, yani bir yükümlülük nedeni olacaksa, mutlak zorunluluk taşımalıdır” (Kant 2013:4). Bu yüzden Kant bir yasayı buyruk biçiminde ortaya koyar. Kant’ın dile getirdiği buyruk (kesin buyruk) “ondan çıkacak sonuçla ilgili değil, biçimiyle ve onu ortaya çıkaran ilkeyle ilgilidir; ve bu eylemde özce iyi olan niyettir, ortaya çıkan sonuç ne olursa olsun farketmez.” Bu buyruğa Kant “ahlaklılık buyruğu” da demektedir (Kant 2013:33). Ahlak yasası bir rehber, “doğru yargıda bulunmak için en üstün norm” olarak görülmektedir (Kant 2013:4). Ama bu, Kant etiğinin normatif bir etik olduğu anlamına gelmez. Çünkü normlar bize ne yapmamız gerektiğini ya da neyi nasıl değerlendirmemiz gerektiğini söylerler. Oysa Kant etiğinin ahlaksal eylemin arkasında durduğunu gösterdiği ilke, bir isteme ilkesi, istemeyi belirleyen bir ilkedir. Bu ilke zaten bize ne yapacağımızı söyleme iddiasında değildir. Bu “kesin/pratik buyruk” hangi **tarzda** istersek etik bakımdan değerli eylemin olanaklı hale geleceğini söylemekten öteye gitmez. Dolayısıyla, Kant’ta kurallar içeriksizdir; onlar *ne yapılacağını değil, ne tarzda isteneceğini* belirlemektedir. Başka bir deyişle, Kant etiğinin kimi zaman normatif bir etik olarak değerlendirilmesinin ana nedeni onun buyruğuna, ahlak yasasına bakılarak söyleniyor. Evet, ahlak yasası bir çeşit ölçüt veriyor, ne var ki bu ölçüt maksimlerin, öznel

ilkelerin ölçütüdür, eylemlerin değil. Kant’ın düşüncesinde önce ahlak yasası geliyor, yani yasa istemeyle ilgilidir ve biçim istemeyi belirliyor; istemenin ne tarzda istenmesi gerektiği önce geliyor. “Akıl sahibi bir varlık, maksimlerini pratik genel yasalar olarak düşünecekse, bunları, ancak, istemenin, içeriği bakımından değil, sırf biçimi bakımından belirlenmesinin nedenini taşıyan ilkeler olarak düşünebilirler” (Kant 1999:30). Kant’a göre ahlak yasasının istediği tarzda isteme de zaten özgürlüktür. Onun ana isteği ahlak yasasıdır, ele geçirmek istediği de budur. Ahlak yasası kendi isteme ilkelerimiz için bir ölçüt getirmektedir.

Kant’ın ortaya koyduğu bu ölçüt, yani yasa, ilke “değer koruyan”, insanın değerini koruyan bir ilkedir. “İyi isteme”, saf aklın belirlediği isteme, insanın değerini koruyan istemedir. Ya da iyi, insanın değerini korumayı istemektir. ... İyi, bir yasa değil, buyuran ya da buyurulan bir şey değil, ancak insanın değerini koruma buyruğunu –aklın kendi kendine koyduğu bu yasayı- gerçekleştirmeyi istemektir” (Kuçuradi 1998:86). Dolayısıyla empirik olmayan bir ilkenin istemeyi belirlemesi söz konusudur ve bu da iyi bir istemedir. Zaten iyi isteme ya da özgür isteme ile ahlak yasası altında isteme Kant’ın görüşünde aynı şeyi ifade eder. Değer yargılarından bağımsız, ahlak yasasına göre isteme ise iyiye bir içerik sağlamıyor. “Eylemlerin bütün ahlaksal değeri için esas olan, *ahlak yasasının dolaysız olarak istemeyi belirlemesidir*” (Kant 1999:79).

KAYNAKÇA

- Heimsoeth, Heinz, (1986) **Immanuel Kant'ın Felsefesi**, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kant, Immanuel, (1999) **Pratik Aklın Eleştirisi**, Çev.İ.Kuçuradi-Ü.Gökberk- F.Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kant, Immanuel, (2013) **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**, Çev.İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuçuradi, İoanna, (1996) **Etik**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuçuradi, İoanna, (1998) **İnsan ve Değerleri**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaygı, Abdullah (2006) "Kesin Buyruğu Doğru Anlamak" (**Barışın Felsefesi içinde**, Yayına Hazırlayan: İ.Kuçuradi) Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuçuradi, İoanna, (2006) ""Altın Kural"a Karşı "Kesin Buyruk" (**Barışın Felsefesi içinde**, Yayına Hazırlayan: İ.Kuçuradi) Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tepe, Harun (2006) "Kant Etiği ve Barış Düşüncesi: Etik Savaşları Önleyebilir mi" (**Barışın Felsefesi içinde**, Yayına Hazırlayan: İ.Kuçuradi) Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.